

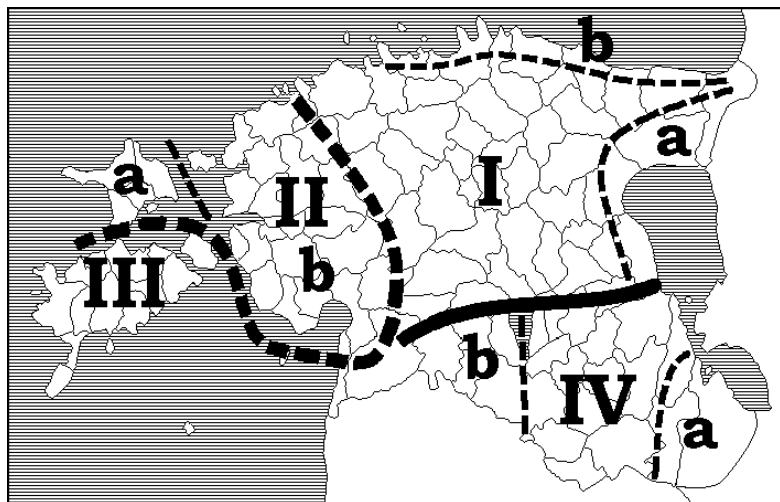
Rahvausund: allikad, uurimused,
uurijad

Mare Kõiva

Rahvausund

uskumuste ja praktikate kogum, millest moodustub orgaaniline süsteem ja mille raames suhtestatakse ennast üleloomulike jõududega. Sotsiaalses elu väljendub see süstemaatilise, avaliku ja kohustusliku traditsioonidel põhineva tegevuse ja kultuste reana, millele sekundeerivad privaatse sfääri uskumuspraktikad ja isiklik usundiline maailmapilt. Traditsiooniga kinnitatud käitumisnormid on seotud normide, üleloomulike või sotsiaalsete sanktsioonidega. Põlvest põlve edasi antud muutuv süsteem eksisteerib kõrgreligiooni usutunnistuse ja -praktikate kõrval ning võib olla sellega põimunud.

Eesti rahvausundi piirkonnad

Oskar Loorits. Eesti folkloori ja rahvausundi kesksed piirkonnad.

Funktsionaalsete erinevuste kõrval on oluline usundinähtuste levikupiirkondade määramine. Seejuures avaldab mõju kogumise intensiivsus.

I. Põhja-Eesti (a: Kodavere-Alutaguse allala mõnede vadjapärase joontega; b: rannikuala rohkete soomepärase joontega) - tüüpiline eesti aineistik;

II. Lääne-Eesti (a: Hiiumaa; b: Sise-Pärnumaa) rootsi ja saksa kultuurimõjud;

III. Saaremaa ja Muhu, suvetöölise vahendusel Lõuna-Eesti, liivi, vene mõjutused;

IV. Lõuna-Eesti (a: Setumaa; b: Mulgimaa), kusjuures a puhul on märgatav vene ja b puhul läti mõjutused.

Uskumine kannab filosoofias, kognitiivses pühholoogias ja religiooniantropoloogias laia tähendust, üks olulisi kriteeriumeid on tõesus.

Analüütilises filosoofias eristatakse usundit siiski aktsepteeritud tõest. Briti antropoloogia koolkond – usk ülimesse olendisse ja tema austamine; etniliste usundite tunnuseks on jumalate paljusus ja nende nõrgalt arenenud hierahilisus.

20. sajandile on tunnuslik sekundaarsete religioonide rohkus, sh kuuluvad niisuguste hulka natsionaalsotsialism ja kommunism, saientoloogia – organiseeritud avalikud kultused, jumala austamine puudub. New Age ja uuspaganlus – vana usundi taastamiskatsed, naasmine juurte juurde, sünkretistlik segu mitmest valdkonnast.

Usundiuurimine ja selle järelused sõltuvad valitsevatest ajastu filosoofilistest ja sotsiaalkultuurilistest seisukohtadest:

Edward Tylor: tõi usundiuurimisse mõisted nagu *animism*, *elustav jõud*, *eluenergia*; Tõi teaduslikku paradigmasse uurimisalusena nn primitiivsed kultuurid.

James Frazer: kristlus oli inimkonnale progress, tema ajastule oli omane usk teadusesse, mida kõigutasid alles B. Malinowski uurimused vähearenenud tehnoloogilises ühiskonnas.

Levy-Bruhl: muistses ühiskonnas valitses totaalselt teistsugune mõtteviis, meil on võimatu oma tänaseid teadmisi ja näiteid kasutades seda rekonstrueerida.

Emile Durkheim: totemism on muistse usundi aluseid. Religioon on inimese loodud väga kirev usundite kooslus oma kultuuriliste iseärasustega ja laia levikuga. Religioonis on tähtis emotsionaalsus ja pragmaatika.

Marksism: usk on klassikeskne nähtus, mis iga ühiskondliku korra ajal eeldab alamklasside allutamist kõrgema klassi tahtele; loob teatava religioosse ja kultuste süsteemi; üleloomulik maailm on asendatud monoteismiga jm.

Immanuel Kant (1742-1804) – kogu teadmine on konstrueeritud, me ei tunneta maailma.

Ludwig Feuerbach (1804-1872) – kristlus on illusioon, filosoofia ja teoloogia on vahendid inimeste uurimiseks.
Valgustusliikumine 17.-18. sajand, Rousseaux - sotsiaalne kokkulepe.

Stewart Gurthie: kõik usundid on antropomorfiseerimise tulemus ja seega illusoorid.

“Meie praktika on ebaselgetes olukordades omistada elusust elututele asjadele ja otsida inimlikkust ka sealt, kus see puudub. Sellele panustamine on enamasti ekslik, me hingestame ja antropomorfiseerime krooniliselt maailma” Gurthie 1997: 495.

Peamised allikad

Allikate liigid

- a. **Suuline pärimus:** uskumusteated, muistendid ja memoraadid, legendid, loitsud, tekkelood, osa tavandist; lisaandmestik: muinasjutud, fraseoloogia, lühivormid, laulukultuur jm
- b. **Kirjalikud allikad:** kroonikad, reisikirjad, kirjad, kirikuvisitatsioonide protokollid, nõiaprotsesside protokollid, oma aja teaduslikud ja koduloolised teosed, perioodika.
- c. **Arheoloogia, keeleteadus, etnograafia, arheoastronoomia jm** tugiallikad.

Kõigi allikate puhul on ülimalt oluline allikakriitiline lähenemine ja allika spetsiifika arvestamine. Suuliste allikate puhul on oluline liigispetsiifika, usaldusväärsus ja tema väärtus. Kirjalikud allikad esindavad samuti olemuslikult erinevaid liike, mida on oluline arvestada.

a. Laiapinnaline kogumistöö

Rahvaluule kogumine langes vahemikku 19. sajandi keskpaigast tänaseni. 19. sajandi esimeses pooles ja keskpaigas olid kogujateks baltisakslased, hiljem ka õpetatud eestlased, kuid tekstide arv oli tagasihoidlik, kogumismotiivid isikuti erinevad, palju üksteiselt kopeeritud ainekogu. Märkimisväärne osa pärimusest on kogutud vastusena Jakob Hurda üleskutsele ja küsitluskavadele alates 1880. aastatest. Hiljem on kogumistööd algatanud ja erinevates suundades arendanud teised **suurkogujad** (Matthias Johann Eisen, Oskar Kallas, Saamuel Sommer, Oskar Loorits, Rudolf Põldmäe jpt), **seltsid** (Piirimaade Selts, Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts, Akadeemiline Rahvaluule Selts, Eesti Üliõpilaste Selts jpt) ning hiljem juba ka rajatud rahvuskultuuri säilitamise ja uurimise **institutsioonid** (Eesti Rahvaluule Arhiiv, Eesti Rahva Muuseum, Eesti keele Instituut, Tartu Ülikool jt). 1928. aastast algas professionaalse ettevalmistusega filoloogide-folkloristide kogumistöö. 1928. aastast arendati Eesti Rahvaluule Arhiivi juures välja kohalike kirjasaatjate võrgustik.

A. Suulised pärimusliigid allikatena

A. Suulisel pärimusel põhinevad allikad. Sellise pärimuse puhul on põhjust eristada kirja pandud ja vahetult suulisest pärimusest lindistatud ainekku. Kirjapanekud on enam mõjutatud ajastu kirjakultuurist ja selle stiilidest, neid on kirjutaja tavaliselt rohkem viimistlenud. Suuline esitus on lähemal tegelikele kõnevoorudele ja on suunatud enamasti konkreetsele kuulajale.

Peamised liigid usundiuurimiseks on uskumusteaded, muistendid ja memoraadid, rituaalide kirjeldused.

Paljud liigid annavad informatsiooni usundisüsteemi ja selle staatuse kohta kogukonnas. Neisse on kätketud informatsioon usundi kohta, nad on põimunud usundiga, nagu ka usund ise manifesteerub erinevate rahvaluuleliikide kaudu.

Arhailise maailmavaate kajastusi ja uskumusi, müütilise aine reminestsentse sisaldavad veel: muinasjutud, regivärsiline lüroepika, aga ka naljandid ja pajatused, didaktilised jutud, fiktsioonid, vanasõnad, keelendid, mõistatused jm. keskpaigast tänaseni.

Legendid, legendipärimus

Omaette kategooria moodustab legendiline pärimus: legendilised laulud, muistendid, muinasjutud – nende tegelaskond on seotud Piibli ja pühakutega. Alaliigi aluseks ja mõjutajaks on nt apokrüüfid, kirikukirjanduse liigid, tava lugeda valjusti ette legende pühakute ja märtrite elu kohta, hagiograafiad jpm.

Eesti kontekstis on olulisel kohal vagadusliikumised ja vennastekoguduse liikumine, mille juurde kuulus lugemisoskus, kuid ka tava kirjutada üles palveid, elukäik, värse, nägemusi jm. See omapärase stiiliga varane individuaalseid usukogemusi jm sisaldav kirjavara on unikaalne allikas usutunde ja usuelu erinähtuste uurimiseks.

Koos päevikute ja kirjadega moodustab see tänasel päeval vähemuuritud ala, millel on meile olulisi sõnumeid.

b. Kirjalikud allikad

Kroonikad, reisikirjad, kirjad, kirikuvisitatsioonide protokollid, nõiaprotsesside protokollid, oma aja teaduslikud ja koduloolised teosed, perioodika.

Uusajal, eriti alates 16. sajandist kasvab trükiste ja erinevate kirjalike allikate liigirohkus, kõigi muude mõjuallikate kõrval on tõuseb oluliseks trükimeedia mõju.

Herderi ja valgustajate mõjul hakatakse tähelepanu pöörama eestlaste tavadele ja muinaspärimusele. Esialgsed katsed olemasolevat ainekku tõlgendada ja korrastada lähtuvad tihti antiigi ja India eeskujudest, mille mudelite eeskujul luulendatakse süsteem terviklikumaks.

b. Kirjalikud allikad

Ka rahvusliku liikumise kõrgajal 1880. aastatel on usundiliste nähtuste ausa kirjeldamise ja tekstide esitamise kõrval sageli tegemist identiteediloomisest innustatud poolkirjandusliku omaloominguga, autoriloominguga. Iseloomulik on ajaloo idealiseerimine ja täiendamine, muinaspanteoni ja pühapaikade loomine.

20. sajandi võõrvallutuse ja kolonialiseerituse perioodi iseloomustab rahvausundi seisukohtade, olendite ja kogu süsteemi arhaiseerimine ja idealiseerimine. Samuti kuulub selle juurde väärika mineviku loomine ja täiesti uute pühapaikade rajamine. Väärika mineviku loomise üks tähtteoseid oli Lennart Meri raamat Hõbevalge, selle järg Hõbevalgem ja tema minevikku rekonstrueerivad filmid, ennekõike Linnutee tuuled. Identiteet seostatakse lokaalsusega ja arhaiseerimisel on omaette siht - see võimaldab väärtustada ühtaegu suhteid looduskeskkonnaga, inimkultuuri ja -ajaloo erijooni, rõhutada genealoogiaga seotud õigusi.

b. Kirjalikud allikad

Uuemaid uurijate püüdlusi iseloomustavad hästi Rijk van Dijk ja Pels (1996):

Uuemate käsitleste siht on tasakaalustatud tekst, mille loomise juurde kuuluvad konsultatsioonid pärimusekandja või informandiga, mis võib ulatuda kuni jagatud autorsuseni.

Iseloomulik on autorihääle kategoorilisuse vaigistamine.

Uuriija on eeskätt tõlk ja vahendaja, kes ei tohi olla ekslik ega eksitaja.

Orienteeritus suuvoodri, apologeedi seisundile.

kroonikad

- Novgorodi kroonika,
- Läti Henriku kroonika,
- S. Münsteri "Cosmographey"
- Saxo Grammaticuse "Gesta Danorum"
- B. Hoenecke riimkroonika
- T. Hjärne, Chr. Kelchi, F. Nyenstaedti kroonikad
- B. Russowi kroonika.

kirikuvisitatsioonide protokollid

Pakuvad mitmekesise ülevaate igapäevasest usuelust, vanemate ohvrikommete ja austamisviiside järgmisest, kalendritavandist, suhtumisest kristlikku õpetusse ja kirikuskäimisse ning kesksete palvete tundmisest.

Õpetatud Eesti Seltsi väljaandes on neist pikemalt kirjutanud baltisaksa pastor ja kultuuriuurija August Osvald Westrén-Doll.

Tema uurimus osutab katolikuaegsete pühapaikade jätkuvale austamisele ning arvukate pühakupäevade pidulikule tähistamisele vahaohvrite jm.

nõiaprotsesside protokollid

- Ca poolteistsada nõiaprotsessi, sadakond peeti 17. sajandil.
- Suunatud ja erapoolik allikas sisaldab mitmete üsna vigaselt kirja pandud kristlike palvete, samuti loitsude katkeid. Nõidumissüüdistustest ilmneb, et kardeti vilja-, loomade ja inimeste kahjustamist; kahjustatute hulgas oli nii oma sotsiaalse rühma esindajaid, kuid ka valitsejate ja mõisnikuperesid.
- Tõsiselt võeti söögi või joogiga sissenõiutud haiguseid ja loomasid (uss, konn); ilmastikukahjustusi – rahe saatmine;
- Libahundiks käimine, painamine, kuradiga kokkupuutumine.
- Lähemalt on analüüsinud oma artiklites Vilen Uuspuu; 1980. aastatel kirjutas sellest lõputöö Maie Madar; käsitletud on teisedki.

Kirjad, reisikirjad, teosed

- ✦ Antonio Possevino kiri Mantoa kiri hertsoginnale (Possevino 1973: 19, 27, 29).
- ✦ Libahundikujutelmast kirjutavad veel H. v. Bruiningk “Der Werwolf in Livland und das letzte im Wendeschen Landgericht und Dörpatscher Hofgericht i. J. 1692 deshalb stattgehabte Straferfahren” ja H. Samson.
- ✦ Urvaste pastori J. Gutsclaffi "Kurtzer Bericht und Unterricht von der Falsch-heilig genandten Bäche in Lieffland Wöhhandta“ - kirjeldab 1641. ja 1642. aasta ikalduse arvatava põhjuse – jõe ehitatud uus veski, puhastamata jõgi - kõrvaldamist. Jõehaldjat lepitatakse loitsu ja ohvrihärjaga. J. Gutzclaffi muud kirjatöödki sisaldavad usundiloolaste jaoks väärtuslikku andmestikku.

"Der Einfältigen Ehsten Abergläubische Gebräuche..."

- 17. sajandi kesksemaid käsikirju on nn Forselius-Boeckleri "Der einfältigen Ehsten Abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten", mis ilmus esmakordselt 1685.
- Bengt Gottfried Forselius (1660? - 1688) koolmeistrite seminari rajaja, esimese aabitsa (sisaldas katekismust) koostaja (aabits avaldati eraldi põhjaeesti ja lõunaeesti keeles).
- Avaldatud 1854 kui Johann Wolfgang Boeckler "Der Ehsten abergläubische Gebräuche, Weisen und Gewohnheiten. Mit auf die Gegenwart bezüglichen Anmerkungen beleuchtet von Dr. Fr. R. Kreutzwald" – viimase kommentaaridest osa on fantaseeringud.

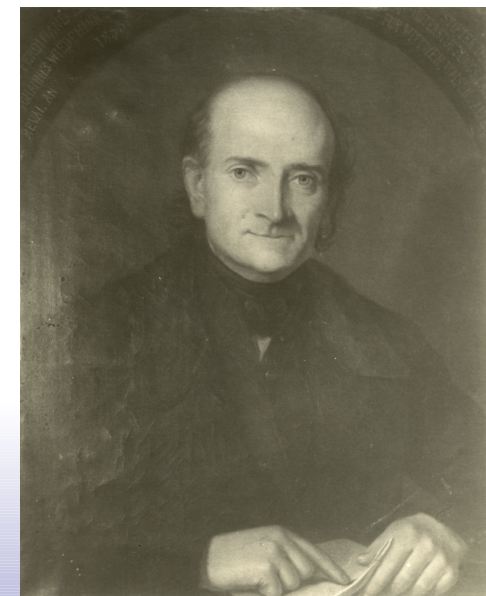
Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten, 1876

Tuntud keeleteadlase Ferdinand Johann Wiedemanni (1807-1887), folkloorikogumik sisaldab temaatiliselt rühmitatud vanasõnade, kõnekäändude ja mõistatuste, rahvamängude tekste, kommete, tavade ja uskumuste kirjeldusi, kalendripärimust, ennustusi jm.

Teos koondab varem ilmunud teated, autorile tuntud käsikirjalised allikad, samuti varasemates keeleõpikutes esitatud tekstisid. Üks mitmekülgsemaid allikaid, vanemate mütoloogilist sõnavara sisaldab tema saksa-eesti sõnaraamat.

Veebis aadressil:

<http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/vanad/aiale/>

Alexander Heinrich Neus (1795-1876)

A. H. Neusi antoloogia "Ehstnische Volkslieder" (1850–1852) I-III, esimene suur eesti rahvaluule väljaanne, saksakeelsete tõlgetega.

F. R. Kreutzwald ja A. H. Neus "Mythische und magische Lieder der Ehsten" A. Schiefneri eessõnaga. Kreutzwald avaldab antoloogias autentse rahvaluulena rohkesti ka omaloomingut, rahvalaulu töötlusi.

Mütoloogia alased uurimused, püüde teaduslike väljaannete ja tõlgenduste suunas, põhjalikud kommentaarid. Lõppjärelused tihti valed kuna kasutas Kreutzwaldi väljamõeldisi tõeste teadetenä, samuti koolkonnast tulenevatel põhjustel.

Mõjustatud mütoloogilisest koolkonnast.

Pseudomütoloogia ja omamütoloogia

- Kristjan Jaak Peterson (1801-1822) - *Finnische Mythologie* 1821; tõlge ja kommentaarid Christfried Gananderi *Mythologia Fennica* (1789) köitele – Beiträges avaldatud tekstid innustasid pseudomütoloogia loojaid.
- Maamõõtja Lagos lõi väljamõeldud eesti jumalate süsteemi nn Lijoni inglid
- Mihkel Veske arhaiseeritud ja väljamõeldud mütoloogia, väitis, et kuulnud reisides vanakestelt.
- Ridamisi Jakob Hurda kirjasaatjaid, kes kirjutasid talle teateid ja lugusid eestlaste muistsetest ebausukommetest, jumalatest ja hiiepaikadest.

Arhiivid, uurimiskeskused

Eesti Kirjandusmuuseum

ERMi osa, 1947 jj omaette institutsioon, sisaldab kolme keskarhiivi

Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA) – 1927

✚ 1,4 milj. lehekülge rahvapärimust, 20 000 tundi lindistusi, videod, fotod – üks maailma suuremaid arhiive.

✚ Eesti ainese kõrval säilitab rahvusvähemuste, keelesugulaste jt pärimust.

✚ Esimene juhataja Oskar Loorits, äsja valiti sellele kohale muinasjutu-uurija Risto Järv.

✚ Rahvaluulearhiivil on olnud algusest peale väga oluline roll erialase süstemaatika väljatöötamise ja teaduslike publikatsioonide ettevalmistamise osas. Hästi korraldatud küsitluskavade ja väljaarendatud kohalike kirjasaatjate süsteemiga saadi andmestikku üle Eesti. Rahvusvähemuste pärimuse kogumise aktsioonidega pandi alus minoriteetide hinnalistele käsikirjalistele kogudele. Üks 1990. aastatel algatatud suundi tegeleb diasporaa-eestlaste (eeskätt venemaa-eestlased) pärimusega.

Uurimiskeskmes on regilaulukultuur.

✚ Väljaanded: Rahvaluule Arhiivi toimetised, Pro Folkloristika, helisalvestiste sari jm. Vt lähemalt: <http://www.folklore.ee/ri/era/>

Folkloristika osakond (FO) – 1947

- Uurimiskeskus. Rahvausundiga tegeleb üks uurimisrühm. Uuemad uurimisvaldkonnad on seotud internetiga, samuti huumori ja folkloori lühivormidega, rahvajuttude erinevate liikidega. Olulisel kohal on aineastiku digiteerimine, andmebaaside vahendusel kättesaadavaks tegemine, välitööd Eestis ja väljaspool Eestit.
- Uuematest suundadest arendatakse meditsiiniantropoloogiat ja zoofolkloristikat, kaasaegset huumoriteooriat.
- Esimene juhataja Ülo Tedre, praegu juhib Mare Kõiva.
- Väljaanded: Rahvalaulude antoloogia, Vana Kannel, Eesti vanasõnad, mõistatused jm., usundi-uurimuste sari Sator, lühivormiuurimuste sari Reetor; ajakirjad Mäetagused, Folklore:Electronic Journal jm. Arvukalt on koostatud andmebaase jm väljaandeid. Pidev projekt rahvaluuleserver.
- Vt lähemalt <http://www.folklore.ee/rl/fo/>

Eesti Kirjandusmuuseum

Etnomusikoloogia osakond – 1978

Esimene juhataja Ingrid Rüütel, praegu Triinu Ojamaa.

Eesti ja sugulasrahvaste muusika, laiemalt muusikakultuuri uurimine ja jäädvustamine. Välitööd Eestis ja väljaspool.

Väljaanded: *Ars Musica popularis*, Ühte käivad meie hääled,
Uurimusi etnomusikoloogia alalt, CD-d.

Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKlA) – 1929

Kultuurilooliste käsikirjade ja fotode kogud; Väga ulatuslikud elulugude ja väliseesti kogud.

Esimene juhataja Mart Lepik, praegu Vilve Asmer

Väljaanded: Eesti elulood, Litteraria, uurimused, Litteraria, Eesti elulood jm.

Arhiivraamatukogu (AR) – 1926

98 % eestikeelsest trükisest, praegune juhataja Merike Kiipus.

Tartu Ülikool – eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool 1919

Esimene juhataja Matthias Johann Eisen, töötanud Walter Anderson, Eduard Laugaste, praegune juht Ülo Valk.

Rahvaluule erinevate liikide uurimise ja õpetamise kõrval oluline koht üliõpilaspraktikatel-välitöödel. Usundiuurimine üks prioriteete.

Mitmed väljaannete sarjad. <http://www.folklore.ee/UTfolkl/>

Etnoloogia õppetool, 1993

Praegune juht Art Leete.

Semiootika õppetool – Juri Lotman, Peeter Torop, biosemiootika Kalevi Kull.

Eesti Rahva Muuseum, 1909

eesti ja soome-ugri esemekogud, ka teiste rahvaste kogud. Küsitlused ja kirjasaatjate võrgustik, head fotokogud, filmiarhiiv. Eesti aineastiku kõrval on pühendatud palju tähtlepanu soomeugri, ka väliseesti kogude soetamisele. Oma konverentside sarjad. Uuem suund seotud visuaalse antropoloogia ja filmifestivalidega.

Esimene juhataja Ilmari Manninen, pikaaegne juht Aleksei Peterson (soomeugri kogude ekspansiivne laiendamine), praegu Krista Aru.

Väljaanded: Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat, Eesti Rahva Muuseumi toimetised jm. <http://www.erm.ee>

Eesti Keele Instituut, 1947

Emakeele Seltsi murdekogu, murde- ja sugulaskeelte uurimine, grammatika, kohanimed, inimeste jt nimed jmt.

Praegune juht Urmas Sutrop.

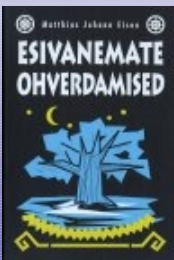
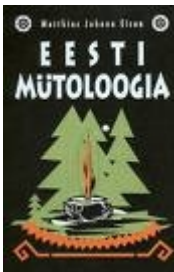

Uurijaid

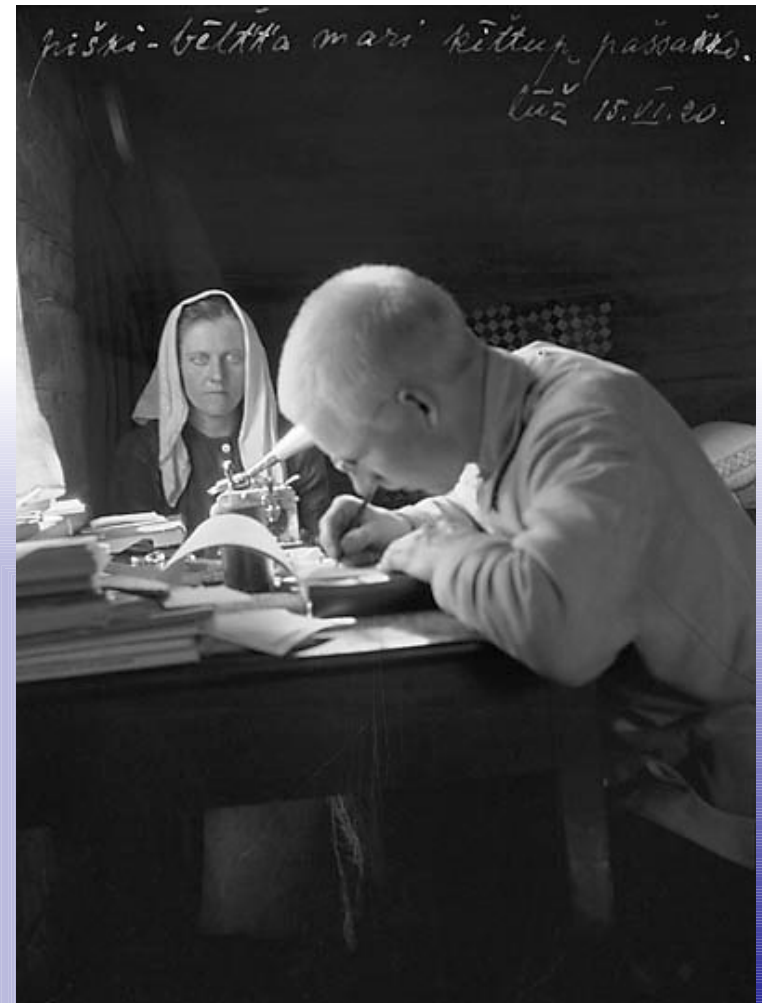
Matthias Johann Eisen (1857-1934)

- Õppis 1879–85 Tartu Ülikoolis teoloogiat, olnud pastor Petroskois, Ingerimaal, Kroonlinnas. 1919 sai TÜ eradotsendiks, 1920–27 oli rahvaluule professor.
- Rahvaluulekogumist alustas 1880. aastatel ning jätkas seda kaastööliste abiga alates 1892. a-st kuni surmani. M. J. Eiseni käsikirjalise kogu suurus on 93 000 lk.
- Organiseeris üliõpilaste kogumismatku, palus neil loengute ajal rahvaluulet üles kirjutada. Talle saadeti ainekikku erinevate raamatute jaoks.
- M. J. Eisen on produktiivseim eesti folklorist. Avaldas hulgaliselt rahvaraamatuid ja artikleid, koondantoloogiad sarjas Eesti mütoloogia. Veebis on tema raamatud: <http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/vanad/eisen/>

Oskar Loorits (1900-1961)

- ✦ 1926 kaitses doktorikraadi “Liivi rahva usund” (I-III, 1928; IV-V 2003). Välitööd liivlaste juures ja uurimused liivlaste usundist, liivi lugemiku koostaja, liivi rahvaluule väljaanded ja rahvusvahelises käibes olevad kataloogid.
- ✦ 1928 Eesti Rahvaluule Arhiivi rajaja ja selle süstemaatika looja. Küsitlused eesti usundi kohta. Esimesed ülevaated “Estnische Volkdichtung und mythologie” 1932, populaarteaduslik “Eesti rahvausundi maailmavaade” 1932.
- ✦ Monograafilised uurimused ja artiklid kõigi olulisemate usundiliste olendite ja usundinähtuste kohta.

- ✦ Üks peateoseid “Grundzüge des estnischen Volksglaubens” I-III, ilmus Lundis 1958-1962. Rajaneb suuresti hinge kontseptsioonist lähtuval süstemaatikal, käsitleb põhjalikult ka üleminekuriitustega seotud tavandikompleksi. Juhib tähelepanu eesti rahvausundi etapilisele arengule ja mõjutatusele peamistest kiriku- ja lähi-(kõrg)kultuuridest. Huviväärsed on osutused ida- ehk bütsantsi kultuuri mõjudele jpm. Kasutas eesti 20. sajandi keeleteadusele ja humanitaariale tunnuslikku nähtuste kartografeerimist ja kultuurimõjutuste suuna ning vanuse määratlemist. On üks esimesi järjekindlaid etnopsühholoogiliste üldistuste sõnastajaid. Need jooned on üldisemalt iseloomulikud ka tema üksikmonograafiatele.
- ✦ Suhtleja ja kontaktide sõlmijana viis eesti rahvaluule ja selle arhiivi kiiresti Euroopas üldtuntuks. Tegemist oli ju ka ühe esimese süstemaatiliselt üles ehitatud, ülimalhukate süstemaatiliste temaatiliste ja abikartoteekidega hallatud keskarhiiviga, mis kasutas võimalikult uuemaid tehnilisi lahendusi.
- ✦ Sidus rahvaluule etnilise identiteedi ja rahvuspoliitikaga, kuid oli avatud rahvaluule uuenemise tunnustamisele – kogus ja avaldas ka uusimat folkloori.
- ✦ Märkimisväärne oli taktika avaldada monograafiaid paralleelselt eesti ja nt inglise või saksa keeles.

Ivar Paulson (1922–1966)

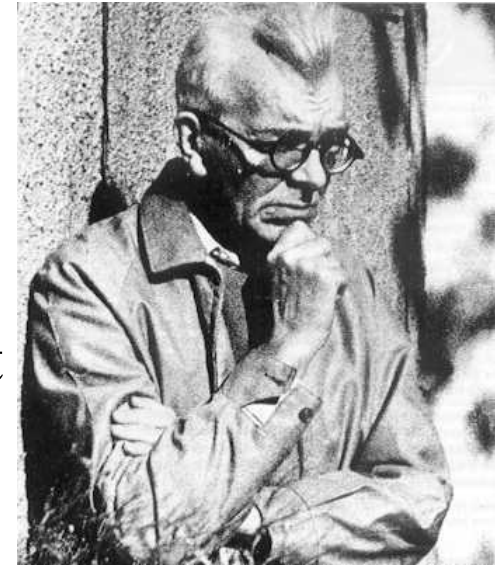
Tuntud Euroopa usundiurijate hulgas kui Põhjaeuraasia hinge kujutelmade uurija, koolkonnalt fenomenoloog

1958 monograafia Põhja-Euraasia rahvaste algelistest hinge kujutelmadest

Arvukalt kirjutisi soomeugri ja altai haldjatest, samuti loomahingedest jm usundinähtustest (nt *Die Vorstellungen von den Seelen der Tiere bei den nordeurasischen Völkern*)

Vana eesti rahvausk, 1964, avaldatud ka inglise keeles esitab süstemaatilise lühema ülevaate mütoloogiast jagades vaadeldava erinevateks valdkondadeks – mets, vesi jm -, millest on iseloomustatud vanemaid nähtuseid. 18.-19. sajandil lisandunud motiivid jäävad üldskeemist kõrvale. Uurimus on kirjutatud tuginedes käepärastele varasematele trükistele.

Uku Masing (1909–1985)

Polüglott, luuletaja (rühmitus Arbujad), teoloog – Vana Testament; oli huvitatud muinasjuttudest ja kirjutas neist sarja uurimusi, osa avaldatud Märchen Enzyklopedie köidetes; soome rahvalaulud üks tema huvialasid.

- Suure kandepinna ja mõjuga essee “Taevapõdra rahvaste meelest”
- Luges kursusi eesti ja soomeugri usundist, juudi müstikast, budismist, kirikuloost. Loengukonspektide või käsikirjade põhjal on avaldatud mitmed 1930. aastate ja hilisemad loengukursused, levisid varem masinkirjakoopiatena. Neist **Eesti usund** kujutab endast ühte osa süstematiseeritud mütoloogiliste olendite ja nähtuste kohta käivat ainekku koos ulatuslike soome paralleelidega. Eesti usundiline pärimus on käsitletud trükistes avaldatu abil. Esmatrükk 1995.
- Püsiväärtusega käsitlused Taarast, prohvet Maltsvetist.

Paul Ariste (1905-1990)

- ✦ Polüglott, keeleteadlane, folklorist.
- ✦ Vähemusrahvuste rahvaluuleainestiku ja usundi uurija; innukas koguja. Kuigi ta on kogunud nt mustlas- ja juudipärimust, komi folkloori jm on tema panus väikese hääbuva keelesugulasrahva vadjalaste pärimuse jäädvustamisel esmaoluline.
- ✦ Foneetika ja fennougristika koolkonna rajaja. Tema koolitatud on suur osa endise N.Liidu fennougristidest.
- ✦ Kirjutanud läänemeresoome ja eesti usundist, keeleajaloolised usundinähtustega seotud hüpoteesid.

Rudolf Põldmäe (1908 - 1988)

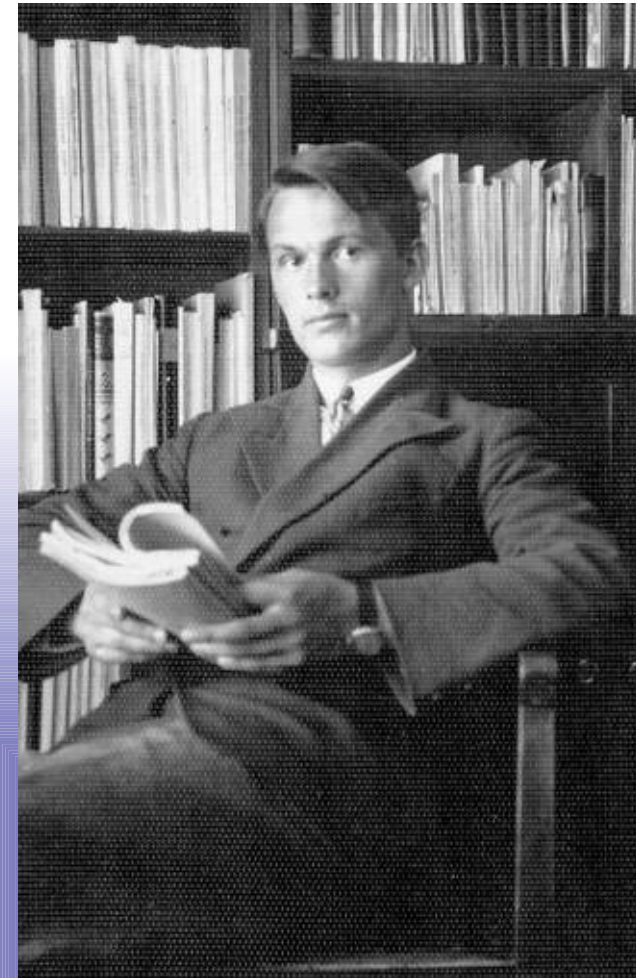
Väga laialdaste uurijahuvidega teadlane, esimesi folkloristidest, kes tegeles usuliikumiste ja nendega seotud pärimusega.

Kogunud umbes 10 000 lehekülge rahvaluulet, mis teeb ta erakordselt erudeerituks paljudes valdkondades.

Usundiuurimise seisukohast on püsiväärtusega tema uurimus eestlaste taevakirjade variantidest, prohvetite ja taevaskäijate kohta kirjutatud artiklid.

Huvitavad käsitlused setu mõnedest tavadest ja jutumotiividest.

Uurimused vennastekoguduse kirjanduse kohta jäid pooleli (poliitiline vang 1945-1950, 1950-1956 asumisel);

Emile Durkheim

(1858-1917)

Austraalia aborigeenide uurija,

olulisem uurimus: Elementary Forms of the Religious Life, 1915

Profaanse ja püha eristamine,

usund on sotsiaalne süsteem,

pühadus sisaldab eetilisi ja moraalseid väärtusi ehk ideaale, mida kogukonnad järgivad igapäevaelus.

Kollektiivne on peamine, see eksisteerib alati individuaalse lahenduse kõrval.

Franz Boas 1858-1942

kanada indiaanlaste esimesi uurijaid, keeletadlane, esimene antropoloogia õppetooli hoidja, Ameerika kuulsate esimeste uurimistööd tegevate muuseumide oluline kaastööline, kultuuriliste erinevuste rõhutaja. Oluline on individuaalne psühholoogia.

Materiaalne kultuur ja isiksus määravad iga kultuuri unikaalse kultuurilise olemuse.

Sümbolid ja tootemid.

The Growth of Children (1896),

The Mind of Primitive Man(1911),

Anthropology and Modern Life (1928),

Race, Language, and Culture (1940).

Alfred Reginald Radcliff-Brown 1881-1955,

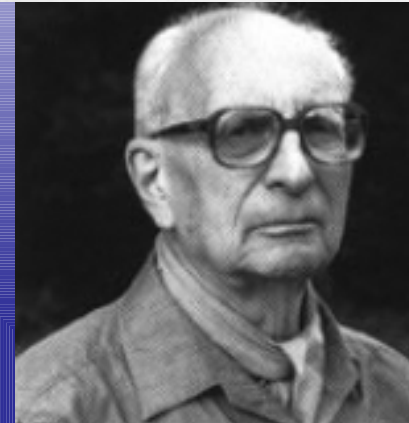
briti sotsiaalanthropoloog, välitööd Bengalis, esimene välitöödel põhinev tseremooniate ja uskumuste uurimus.
The Andaman Islanders, 1922

Funktsionalist ja strukturalist, kes rajas oma uurimused triaadidele: meri/vesi – mets/maa – taevas/puud

Arthur Maurice Hocart 1883-1939, välitööd Lõunamerel - jumalate austamine ja nende maiste esindajate ehk kuningate austamine.

Religioon ja poliitika on lahutamatud ja neid on raske eristada. Usk ainujumalasse ei filosoofiline spekulatsioon, vaid see on ülitähtis praktiline idee.

Claude Levy-Strauss 1908-, meele grammatika, ühiskonnad jagunevad küpse ja toore kogukondadeks. Müüdid esitavad limiteeritud hulga maailmaseletamise viise

Kokkuvõtteks

- Eesti rahvausundi uurimiseks on kogutud kvaliteetainest alates 1880. aastatest, kuid leidub ka varasemaid kogusid.
- Mitmekesine kirjalike allikate kogu võimaldab ajas tagasiulatuvalt jälgida usulisi jõujooni ja nähtusi.
- Iseloomulik on, et ainekku on jäädvustanud palju erinevate ametite pidajatest eestlased, mis muudab kirjapanekud mitmekülgsemaks ja esinduslikumaks.
- Peamised mõjutavad koolkonnad on olnud 19. sajandil mütoloogiline koolkond. 19. sajandi viimastel kümnenditel juba keeleteaduse meetodid, samuti aina suurenev soome koolkonna, ajaloolis-geograafilise vaatepunkti tähtsustumine. 20. sajandil on jätkunud ajaloolis-geograafilise meetodi mõju, kasutatud on aga ka fenomenoloogiat, usundisotsioloogiat jm lähteteooriaid.
- Eesti usundi kõrval uuriti väiksemate keelesugulaste usundinähtuseid.
- Tunnuslik võrdlev lähenemine.

